

DOI: 10.31866/2410-1311.35.2019.188807
УДК 94(477.83-25=19):3.083.3

СОЦІАЛЬНА ТОПОГРАФІЯ ВІРМЕН ЛЬВОВА

Гаюк Ірина Яківна

Кандидат філософських наук, доцент,
ORCID: 0000-0002-1296-0872, e-mail: irinahayuk@gmail.com,
Львівська національна академія мистецтв,
вул. Кубійовича, 38, Львів, Україна, 79011

Для цитування:

Гаюк, І.Я. (2019). Соціальна топографія вірмен Львова. *Питання культурології*, (35), 179-192.
doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.35.2019.188807>.

Анотація

Мета статті. Розглянути історичну специфіку формування та функціонування вірменських кварталів і характерні риси соціальної топографії вірмен Львова. Досліджується культурний вплив вірменської етнонаціональної меншини на формування історичного обличчя Львова. Основним методологічним принципом дослідження став метод історичного аналізу джерел та синтез їхніх даних, який надав можливість розкрити специфіку історичного розвитку вірменських кварталів Львова як важливої частини культурного буття України. Методи інтерпретації та соціальної топографії було використано для вивчення впливу соціальної ідентичності та соціального статусу, професії та взаємин різних соціальних груп на їх територіальне розміщення в місті. Висновки. Вивчення історичної динаміки соціотопографії вірменської колонії Львова дозволяє зробити висновок, що вірмени Львова мали зазвичай престижне місце проживання упродовж всього часу існування вірменської колонії міста. Водночас чимало вірмен навіть у середньовіччі проживало поза межами обох вірменських кварталів, зокрема, на престижній центральній площі міста (пл. Ринок). У XIX – поч. XX ст. вірмени Львова стали органічною інтегрованою частиною львівських жителів, тому говорити про функціонування вірменських кварталів як автономного вірменського етнонаціонального топосу підстав немає. Однак представники вірменської інтелектуально-мистецької еліти відіграли помітну роль у створенні нового обличчя Львова.

Ключові слова: вірмени; вулиця; квартал; місто; площа; соціотопографія; статус; юридика

Вступ

Представники східних народів віддавна стали невід'ємною складовою строкатого етнонаціонального поля України, хоча прояви їхньої присутності відчутно різнилися – від мінімального до якісно вагомого. До категорії останніх належить вірменська етнонаціональна меншина, для якої українські землі стали новою

Батьківщиною. Сучасний Львів неможливо уявити без вірменського кварталу, життя якого нараховує понад сім століть: ця частина історико-культурного заповідника завжди приваблює чисельних гостей міста, та й місцевих жителів. Тож не дивно, що за останні два століття непоодинокі дослідники зверталися до вивчення життя вірменської колонії Львова.

До сьогодні лівова частка наукових розвідок припадає на вивчення історії та архітектурно-стилістичних особливостей вірменського кафедрального собору Успіння Пресвятої Богородиці (Chrząszczewski, 2001; Kajetanowicz, 1930; Wolańska, 2010). Значно менше праць присвячено ансамблю вул. Вірменської (Вуйцик, 1996; Глембоцька, 1996; Кос, 1994; Липка, 1983).

Публікації, присвячені локаціям компактного проживання вірмен, можемо поділити на дві частини: абсолютна більшість досліджень присвячена історії вірменських сакральних пам'яток, і лише лічені праці стосуються історії світських житлових забудівель вірмен (Вуйцик, 1996; Глембоцька, 1996; Дашкевич, 2012; Кос, 1994; Липка, 1983; Пештмалджян, 1987; Antoniewicz-Bołoz, 1895; 1896). Питання доцільності розгляду вірменських поселень із точки зору соціальної топографії вперше озвучив проф. Дашкевич (2005), однак у своїй статті вчений акцентував увагу на спільних рисах вірменських кварталів українських міст загалом, тому соціальна топографія вірменської колонії Львова у ній розглянута доволі стисло в загальному порівняльному контексті аналізу всіх вірменських кварталів України. Відтак, проблема вивчення вірменської колонії Львова з точки зору соціальної топографії, а саме як зони компактного проживання вірмен пов'язані з їх місцем у соціальній стратифікації Львова, і як їхній соціальний статус, у свою чергу, впливав на місця їхнього проживання та роботу, – в такому контексті ніколи не поставала.

■ **Мета статті**

Метою розвідки є комплексний аналіз формування та історичного розвитку вірменських кварталів Львова з урахуванням соціальної динаміки вірменської колонії міста та її крос-культурних зв'язків з українсько-польським оточенням.

Основним методологічним принципом дослідження став метод історичного аналізу джерел та синтез їхніх даних, який дав можливість розкрити специфіку історичного буття вірменських кварталів Львова як важливої частини культурного простору України. Методи інтерпретації та соціальної топографії було використано для вивчення впливу соціальної ідентичності та соціального статусу, професії та взаємин різних соціальних груп на їх територіальне розміщення в місті.

■ **Виклад матеріалу дослідження**

З точки зору соціальної топографії, що виділяє два основних типи просторових елементів – вищий, панівний, престижний (квартали, центр, передмістя, ключові пункти міста) і нижчий, підлеглий (вулиці, площі, будівлі), вірмени в середньовічному Львові мали переважно високе, престижне місце розташування. Першу згадку про вірменський квартал Львова «Vicus Armenogum» знаходимо в мемуарах німецького алхіміка Леонарда з Марбурга, який відвідав місто у 1394 році (Дашкевич, 2005). Водночас його повідомлення є й першою згадкою про вірменські

квартали на українських землях загалом. У XV ст. у Львові згадується Вірменське передмістя 1489 р. «*suburbium Armenicale*» («Книга декретів») та Вірменська вулиця у 1441 р. (згодом, у XIX ст., у місті були три вірменські вулиці – Верхня Вірменська, Нижня Вірменська та Поперечна Вірменська). Окрім цього, у 1483 р. на Краківському передмісті також зафіксовані Вірменська вулиця, Вірменська площа, Вірменський міст (*Pontum Armenicale*) (Дашкевич, 2005).

Для розуміння особливостей розселення вірмен у середньовічному Львові доцільно використовувати дані соціальної топографії, яка вивчає вплив соціального статусу, професії і взаємин різних соціальних груп на територіальне розміщення в місті. Інакше кажучи, соціальна топографія показує, як соціальний склад і статус різних груп населення пов'язаний із характером їхнього розселення у містах. Так, соціальна топографія вірмен Львова свідчить, що вони почали селитися у місті від часу його заснування, причому були тут бажаними мешканцями, а не непрошеними гостями, що підтверджує розташування їхнього кварталу в безпосередній близькості від центру міста. І така ситуація виникла в місті з домінуючим католицьким, а точніше – польсько-католицьким населенням, коли всіх не римо-католиків, а згодом – і не поляків суттєво обмежували в правах.

Очевидно, що подібна топографія міста Львів могла сформуватися лише тому, що міське ядро, його центр і вузлові пункти викристалізувалися ще до того, як католицьке населення стало тут панівним. Яскраво свідчать про це дані О. Осіпяна, згідно з якими «за 200 років (1405–1604) до міського права (*ius civile*) було прийнято всього 68 вірмен (як львівських, так і приїжджих) із загального числа прийнятих 3614 осіб! Тобто менше 2 %» (Осіпян, 2012–13, с. 26). Ще одне підтвердження знаходимо у зверненні вірмен Львова 1578 р. до польського короля Стефана Баторія щодо захисту їхніх споконвічних прав: тоді вірмени присягнулися королю, що вони не мають привілеїв, які б дозволяли їм оселитися та заснувати громаду Львова, отриманих за польських часів, оскільки вони – вірмени – оселилися тут ще до польського панування. Тому з переходом Львова під владу польських королів вони отримали у 1356 р. рівні з іншими права громадян міста, що й затвердив королівський декрет від 7 липня 1578 р. (Купчинський & Ружицький, 1972).

Історично у Львові склалися два центри (квартали) вірмен. Перший – найдавніший – на землях княжого Львова під Високим замком, існував від середини XIII ст. Його серцем був сакральний комплекс, що включав церкви св. Анни, св. Якова Нізібійського та монастир «Пресвятої Богородиці, яка виконує прохання» («Хндракатур Сурб Аствацацин», згодом – просто «Хачкатар»), що належав вірменським монахам-антоніанцям. Комплекс був розташований на захід від православного монастиря св. Онуфрія і займав доволі велику площу. Театінець Л.-М. Піду де Сент Олон (1876) у 1669 р. писав, що церква св. Анни, яку «зазвичай називають монастирем ... раніше була кафедральною та архієпископською...» (с. 18, 20). Я. Хжончевський (2001) вважає 1240 рік часом зведення церкви св. Анни, а Я. Дашкевич (2005), з огляду на найдавніший відомий дослідникам напис на надгробку біля церкви від 1277 р., припускає, що храм був побудований орієнтовно в середині XIII ст.

Будівництво церкви св. Анни може бути пов'язане з переїздом частини київських вірмен до Львова та з перенесенням сюди вірменського архієпископського

престолу, що, вірогідно, сталося після захоплення Києва монголо-татарами у 1240 р. Назва церкви також свідчить на користь такого припущення, адже постать візантійської царівни Анни з вірменської Македонської династії – християнської дружини хрестителя Київської держави князя Володимира – завжди була важливою складовою історичної пам'яті вірменської діаспори України. Відсутність на українських землях інших вірменських церков з аналогічною посвятою, за винятком церкви поч. XX ст. у Севастополі, також опосередковано свідчить на користь такого припущення.

Друга церква св. Якова Нізібійського, за повідомленням місіонера Т. Крусінського (Ваґаґсз, 1869, s. 109), була побудована через сто років після зведення церкви св. Анни, тобто у 1340 р., хоча S. Ваґаґсз датує її будівництво близько 1400 р. Храм було зведено на кошти багатих львівських вірмен Філіпа і Бернарда Бернатовичів, які також заповідали кошти на утримання церкви та монастиря. Церква і надалі продовжувала залишатися під опікою цієї родини (Ваґаґсз, 1856).

Комплекс закрили під час йозефінських реформ у 1784 р. Невдовзі всі церковні будівлі було розібрано, оскільки по території комплексу проклали залізничну колію, а кам'яні блоки частково пішли на броварню, частково – на будівництво лазні. Окремі надгробки з церковного цвинтаря перенесли у двір вірменського собору Успіння Пресвятої Богородиці, інші залишилися біля лазні, деякі потрапили на Личаківський цвинтар. Цілком можливо, що одна з найцікавіших ікон із колишнього Вірменського музею з образом св. Антонія Пустельника (експонується у Львівському музеї історії релігій) належала свого часу монастирю «Хачкатар», де проживали вірменські ченці-антоніанці, оскільки на задньому плані ікони розміщене єдине відоме нам прижиттєве зображення церкви св. Анни. Розташування монастирського комплексу св. Анни під Високим замком поряд із давньоруським монастирем св. Онуфрія також свідчить про високий статус вірменських поселенців у княжому Львові.

Окрім вірменського монастирського комплексу св. Анни, на Краківському передмісті знаходилася ще одна вірменська церква св. Хреста. Перша її будівля, зведена у XVI ст. львівським вірменином Юрком Івашковичем, була дерев'яною, хоча усний переказ говорить про існування тут невеликої однойменної церкви ще в 2-й пол. XIV ст. У XVI ст. біля церкви утворився жіночий вірменський монастир терці арок, або черниць св. Ріпсіме. Перша документальна згадка про храм припадає на 16.03.1590 р. А кам'яна церква була побудована в 1629–1637 рр. на кошти багатого купця родом із Сучави Ісаака (Саґака) Аґопсовича († 23.02.1649) (Ваґаґсз, 1856). У 1660-х рр. при церкві деякий час працювала папська театинська колегія для вірменських хлопчиків. У 1784 р. австрійський уряд закрив церкву, а в монастирських приміщеннях розмістили гарнізонний суд і в'язницю. Після приєднання західноукраїнських земель до Радянської України тут була катівня НКВС, під час війни – гестапо, потім – знову НКВС і в'язниця, а після 1953 р. – школа міліції (Chrząszczewski, 2001).

Один із найдавніших докладних описів вірменських кварталів Львова знаходимо в «Дорожніх нотатках» (поч. XVII ст.) вірменина Симеона Лехаці (1965): «У місті є велика і чудова кам'яна склепінчаста і хрестоподібна, оточена стіною церква... Є також літня і зимова велика кам'яна школа, а також книгосховище. Біля церкви

[розташовані] вакуфні кам'яні будинки і богадільня для чоловіків і жінок. А за містом, навпроти монастиря, стоїть великий і прекрасний прочанський будинок (госпіталь. – *Авт.*). Поза [містом] є три кам'яні монастирі; поряд розташовані [монастирі] св. Хачкатара та св. Гакопа, неподалік стоїть палац єпископів, а окремо – упорядкований і міцний монастир св. Хреста; при них є богадільня, економія, стаїні, дві-три баштани і приміщення для ченців, священників та іншої братії...».

В описі Лехаці мова спочатку йде про вірменський кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці, розташований у межах нового середмістя, а потім – про найдавніший вірменський сакральний комплекс Львова, який на поч. XVII ст. був розташований поза межами міста на Краківському передмісті.

Обидва вірменських церковних комплекси на Краківському передмісті належали Вірменській апостольській церкві. Разом із цим, тут знаходився храм св. Іоана Хрестителя, який певний час належав вірменам-католикам (уніатам), які прибули до Львова у 2-й пол. XIV ст. із Києва на чолі з єпископом Яковом. Історія будівництва цього храму та його конфесійної приналежності до кінця не з'ясовані. Згідно з М. Бандрівським (2014), Владислав Опольський у 1375 р. видав грамоту, якою передавав руський храм св. Іоана Хрестителя, «розташований перед воротами Львова», київському вірменському єпископу Якову та його ченцям. Разом із будівлею вірменам тоді також передали земельну ділянку, двір, дорогу (сучасна вул. Вірменська), яка вела до Низького замку. Передана церква була на місці пізнішого домініканського монастиря.

Далі, на думку дослідника, вірмени перед 1391 р. передали колишній давньоруський Святоіоанівський храм із монастирем ордену домініканців. А перед зруйнуванням «домініканськими будівничими давньоруського Святоіоанівського храму вірменська громада перенесла, як припускаємо, посвяту останнього на новобудовану ними святиню на Старому Ринку». Приводяться також дані щодо судового процесу 1519–1762 рр. між львівськими домініканцями та вірменською громадою, в документах якого «є згадки про те, що ще до побудови домініканського костелу Божого Тіла і при ньому монастиря на цьому місці заходилися ченці-василіани» (Бандрівський, 2014, с. 125). Однак М. Бандрівський помилково вважає, що це повідомлення стосується «виключно ченців східного, тобто православного обряду», тоді як саме в цей період існували вірмено-католики (уніати) – василіани як у Львові та Києві, так і в Криму. І вірменський єпископ Яків, якому Опольський передав цей храм, прибув із Києва разом із вірменськими ченцями-василіанами. Ч. Лехіцький подає дещо інакші дані (Lechicki, 1928). Вірмени-уніати Русі займали монастир св. Анни у Львові, а після переходу в католицизм у 1370 р. їх звідти вигнали, і вони перемістилися до костелу св. Іоана Хрестителя, який їм віддали домініканці.

Згодом упродовж 1519–1762 рр. між львівськими домініканцями та вірменською громадою йшли постійні судові тяжби за землю домініканського монастиря. Якщо на його місці спочатку справді стояв давньоруський храм св. Іоана Хрестителя, який передали вищезгаданому вірмено-католицькому єпископу Якову, то ця ситуація цілком могла стати підставою для судового процесу між домініканцями та вірменською громадою: вірмени вважали, що земля, на якій розташований домініканський монастир, належить їм, адже король передав давньоруський храм *вірменському* єпископу (Купчинський & Ружицький, 1972, с. 31). Тоді як, з точки

зору домініканців, головним було те, що храм належав вірменам-уніатам, які канонічно підпорядковувалися Ватикану. А оскільки 5 квітня 1381 р. папа Урбан VI перевів вірменських василіан під юрисдикцію домініканців (Lechicki, 1928), вони є законними спадкоємцями та правонаступниками і цього храму, і прибудованого або побудованого на його місці монастиря.

Питання щодо будівництва храму св. Іоана Хрестителя на Старому Ринку залишається дискусійним: за однією версією, його побудували самі вірмени, за іншою – він був побудований бл. сер. XIV ст., і до 1381 р. там перебували домініканці. На думку Г. Кос, церква св. Іоана Хрестителя з'явилася не раніше 2-ї пол. XIV ст., «ймовірно, 1371 р., коли руський староста Іван надав храму (на той час вірменському) село Годовицю біля Львова» (Кос & Харамбура, 2017, с. 989).

Мешканці деканату навколо церкви св. Іоана Хрестителя мали власне право і судочинство, більш того – у 1415 р. на прохання каноніка і пребендаря костела св. Іоана Хрестителя Сигізмунда король Владислав II видав декрет, згідно з яким всі жителі святоіоаннівського деканату – і вірмени, і православні, і католики – переходили під юрисдикцію вірменського права. З того часу всі судові справи громади вирішувалися відповідно до вірменського права вйтом, який звітував перед каноніком і настоятелем храму св. Іоана Хрестителя. Цей привілей ще раз підтвердив король Казимир IV у 1491 р. (Купчинський & Ружицький, 1972, с. 140).

Наприкінці XVI ст. на Краківському передмісті утворюються т. зв. юридики вірменського єпископа (юридику називали адміністративно незалежні, автономізовані частини міст і передмість, на які не поширювалася адміністративна та судова влада міського магістрату). Вірменських юридик було дві: 1. деканальна – на об'єднаних землях вірменських церков львівського передмістя Підзамче та інших земельних наділів Вірменської церкви (Янівка, пізніше – Біскупщина); 2. юридика на землях, які належали вірменському монастирському комплексу «Святої Богородиці...» біля церкви св. Анни (Дашкевич, 1969). У 1729–1731 рр. юридика вірменського єпископства налічувала 50 будинків, на їх території працювало багато вірменських партачів (позацехових ремісників) (Кісь, 1968). Кожна юридика мала окремі провізорський суд, який підпорядковувався раді старійшин.

Рада старійшин опікувалася також вірменськими госпіталями (виконували функції лікарні, богадільні та прочанського будинку), яких у Львові було два: один – у межах міських мурів поблизу Вірменського собору (т. зв. Миський), другий – на Краківському передмісті біля вірменського монастиря, швидше за все – біля церкви св. Хреста на вул. Замарстинівській (т. зв. Монастирський). Монастирський госпіталь, вірогідно, був зруйнований під час турецької облоги міста 1672 р.

Другий вірменський квартал почав формуватися в середмісті навколо вірменського кафедрального собору Успіння Пресвятої Богородиці поблизу центру Львова – нової площі Ринок. Обидва квартали мали необхідний набір будівель, які забезпечували повноцінний перебіг їхнього громадського життя: ратушу, ринок, зали засідань, магазини, баню, джерело води тощо. У 1544 р. середмістя мало 263 ділянки, а імена та прізвища їхніх власників показали наступну картину: 94 ділянки належали полякам, 31 – німцям, 25 – українцям, 42 – вірменам, 28 – євреям, 43 – католикам спірної етнонаціональної приналежності (німці або

поляки). Аналіз демографії та соціотопографії середмістя кін. XVI – 1-ї пол. XVII ст. засвідчує, що вірмени зміцнили тут свої позиції щодо нерухомості – їх частка зросла до 24–26 % (Капраль, 2003, с. 261).

Вірменський собор Успіння Пресвятої Богородиці заслужено вважається одним із найкрасивіших та найцікавіших архітектурних ансамблів Львова. І, як відзначають дослідники, – однією з найбільш відомих культових вірменських споруд поза Вірменією. Побудований у 1357–1363 рр. на кошти багатих кримських купців Якоба з Кафи (сучасна Феодосія) та Паноса з Гайсарата (ймовірно, Казарат неподалік від м. Старий Крим), комплекс вірменського собору розташований між вулицями Вірменська (до 1871 р. – Верхня Вірменська) і Лесі Українки (до 1871 р. – Нижня Вірменська), а портал і вхід до храму виходять на вул. Краківську.

Архітектурний ансамбль собору складають кілька історичних пам'яток: 1. власне собор, який є центром ансамблю; 2. дзвіниця, побудована 1571 р. за проектом Петра Красовського; 3. колона св. Христофора, встановлена у 1726 р. на кошти вірменського судді Христофора Августиновича; 4. монастир вірменських бенедиктинців XVII–XX ст.; 5. приміщення вірменського церковного банку-ломбарду «Mons Pius»; 6. палац вірменських архієпископів-митрополитів, побудований наприкінці XVII ст.

Упродовж століть собор неодноразово реконструювали. Найбільш суттєво його вигляд було змінено під час перебудови 1723 р.: до ризниці прибудували каплицю і добудували дві бічні апсиди. Третя і остання (до повернення храму віруючим Вірменської апостольської церкви у 2003 р.) генеральна реконструкція храму стартувала у 1902 р. з початком правління останнього львівського вірмено-католицького митрополита Юзефа Теодоровича (1864–4.12.1938). В липні 1906 р. комітет із реставрації доручив оформлення інтер'єру храму двом відомим художникам та декораторам Ю. Мехофферу і Т. Аксентовичу. Ю. Мехоффер мав розробити комплексний проект оформлення найстарішої частини собору і трансепту XVIII ст., використовуючи мозаїку, мармур і фрескові розписи, а Т. Аксентовичу доручалося зробити проект мармурового головного вівтаря, амвона і велике мозаїчне панно в центральній апсиді. Для виконання розписів пізніше запросили Яна Генріка Розена. Владика Теодорович наполягав, щоб у проектах були використані мотиви середньовічного вірменського мистецтва (з книжкових мініатюр, мозаїк тощо), але разом оформлення мало бути сучасним і органічно-цілісним. Тож не дивно, що вибір припав саме на цих митців – усі вони належали до найяскравіших представників епохи модерну. Саме ця спорідненість інтенційності їхнього світосприйняття дозволила створити такий яскравий органічно-цілісний сучасний, але водночас вкорінений у прадавніх вірменських традиціях, новий інтер'єр стародавнього храму.

Вірменська вулиця виникла одночасно з формуванням середньовічного Львова в межах оборонних стін і була однією з найдовших вулиць середмістя. Будинки на вул. Вірменській були в основному дво- і триповерховими, майже всі кам'яні, і лише незначна частина була з дерева або з т. зв. «пруської цегли» (різновид каркасної фахверкової конструкції) (Кос, 1994); 4-поверхові кам'яниці стали з'являтися тут лише наприкінці XVIII ст. До 2-ї пол. XVIII ст. багато будинків мали широкі в'їзні ворота, які дозволяли потрапити на господарський двір, де розташовувалися

стайні, вози тощо (будинки № 13, 15, 25) (Вуйцик, 1996). Вигляд вул. Вірменської відчутно змінився в порівнянні з XVI–XVII ст., причиною чого були часті пожежі. Лише у XVIII ст. вірменський квартал горів двічі – у 1748 р. і 1778 р. Однак, на відміну від собору, який, попри всі перебудови, зберіг притаманні вірменській архітектурі стилістичні особливості, архітектурний вигляд будинків вірменського кварталу майже повністю відповідав панівним в цьому регіоні архітектурним традиціям, смакам і стилям.

Назви будинків на вул. Вірменській є наочним відображенням як історії вірменської громади міста, так і соціального статусу вірмен у місті. Так, будинок № 16 збудовано на місці трьох невеликих кам'яних будинків Писарчика або Лиськевича, Стецькевича і маляра Богуша. Ян Лиськевич у 2-й пол. XVII ст. був писарем львівської вірменської громади. У 1680 р. на підставі львівської книги вірменських заповітів, написаних вірмено-кипчацькою мовою, він склав спеціальний перекладений перелік церковних прибутків від нерухомого майна (Дашкевич, 1983). Звідси і назва будинку – Писарчика або Лиськевича. В будинку також жив відомий львівський художник Павло Богуш – єдиний на той час вірменин, який за спеціальним королівським привілеєм 1600 р. отримав право стати членом львівського цеху художників. Саме з нього починається документально фіксована історія вірменського малярського осередку у Львові. Після смерті Павла Богуша в 1605 р. будинок перейшов його синам, також художникам, Яну і Шимону Богушовичам (Александрович, 1996).

Будинок № 23, один із найцікавіших на вул. Вірменській, має багате скульптурне оздоблення, до того ж він один із небагатьох, що зберіг постійну назву «Івашкевичевський (Івашковичевський)» (Вуйцик, 1996). Будинок перебудували у 1764 р. з двох кам'яних невеликих будинків Івашка-доктора. Незважаючи на таке легковажно-зменшувальне ім'я, доктор Івашко – Ян Івашкович († 1651 р.) був відомою і дуже шанованою в місті людиною. Доктор обох прав, він настільки блискуче володів юриспруденцією і так добре виконував свою роботу, що у 1622 р. міський магістрат за заслуги звільнив його від сплати всіх податків на 10 років. Потім будинком володів суддя вірменського права Юзеф Яськевич (1718–9.07.1791), який у 1765 р. став секретарем короля Станіслава Понятовського (Barącz, 1856). У 1882 р. місто викупило цей будинок для влаштування в ньому вірменської чоловічої школи ім. Грегора Пірамовіча. Ймовірно, саме тоді на ньому з'явився зодіакальний фриз роботи скульптора Г. Красуцького.

Але вірмени проживали не лише у своїх кварталах. Архівні документи засвідчують, що вони були власниками будинків у Руському кварталі та на центральній площі міста Ринок. Так, у XVII ст. будинками на вул. Руській володіли вірмени Вартанович, Давидович, Миколайевич, Стецькевич та інші (Дашкевич, 2012; «Книга реєстрів»; Barącz, 1856). Як зазначав І. Крип'якевич (1994), «три ділянки на вул. Руській міцно тримали в своїх руках вірменські сім'ї Аведиковичів, Доноваків і Ківеєрйовичів» (с. 17). І до сьогодні на вул. Руській над вікнами можна побачити вірменські написи.

Львівські вірмени – архітектори і художники – відіграли помітну роль у створенні образу нового Львова. До їх числа належали насамперед архітектор Юліан Захаревич, скульптор і художник Тадеуш Баронч, художники А. Августинович,

батько і син Стефановичі, родина Тировичів. Як зазначав історик мистецтва проф. Ю. Бірюльов (2010), Юліану Захаревичу належала велика роль у розробці загальної концепції нового громадського центру Львова, де він проявив чудове урбаністичне мислення і вміння передбачати.

■ Висновки

Отже, вивчення історичної динаміки соціотопографії вірменської колонії Львова дозволяє зробити висновок, що вірмени Львова мали переважно високе, престижне місце проживання за часів середньовіччя. У місті склалися два вірменських квартали – найстаріший на території Краківського передмістя (княжий Львів) і середньовічний – у межах середмістя навколо кафедрального вірменського собору Успіння Пресвятої Богородиці. Разом із цим, чимала кількість вірмен навіть у середньовіччі проживала поза межами вірменських кварталів, зокрема, на вул. Руській, а також на престижній площі Ринок. У XIX – поч. XX ст. вірмени Львова стали органічною інтегрованою частиною жителів міста, тому говорити про функціонування вірменських кварталів як автономного вірменського етнонаціонального топосу підстав немає.

■ Список використаних джерел

- Александрович, В. (1996). Малярі вірменського походження у Львові перед серединою 17 ст. В *Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя* (с. 537-554). Львів; Київ; Нью-Йорк: Видавництво М.П. Коць.
- Бандрівський, М. (2014) *З історії православних храмів львівського середмістя: від «Мегалі Екклісія» руських князів до церкви Успіння Пресвятої Богородиці на вул. Руській*. Львів: Ліга-Прес.
- Бірюльов, Ю. (2010). *Захаревичі: Творці столичного Львова*. Львів: Центр Європи.
- Вуйцик, В. (1996). Матеріали до історії кам'яниць вулиці Вірменської. *Галицька брама*, 21/22, 14-16.
- Глембоцька, Г. (1996). Вірменські проходи по Львову. *Галицька брама*, 21/22, 4-7.
- Дашкевич, Я. (1969). Адміністративні, судові й фінансові книги на Україні в XIII–XVIII ст. (Проблематика, стан і методика дослідження). В *Історичні джерела та їх використання* (с. 129-171). Київ: Наукова думка.
- Дашкевич, Я. (1983). Армяно-кипчацький язук: етапи історії. *Вопросы языкознания*, 1, 91-107.
- Дашкевич, Я. (2005). Вірменський сакральний комплекс із часів княжого Львова. В *Історія релігій в Україні* (Кн. 1, с. 202-210). Львів: Логос.
- Дашкевич, Я. (2012). Армянские кварталы средневековых городов Украины (XIV–XVIII вв.). В *Вірмени України: дорогами тисячоліть* (с. 743-786). Львів: Логос.
- Капраль, М. (2003). *Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини)*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.
- Кісь, Я. (1968). *Промисловість Львова у період феодалізму (XIII–XIX ст.)*. Львів: Видавництво Львівського університету.
- Книга декретів, судових рішень, контрактів купівлі-продажу, заповітів та інших документів за 1682–1686 рр. (Фонд 52 "Магістрат м. Львова", опис 2, т. 8 "Актові книги

- вірменського суду (*Acta iudicii civilis Armenorum*)", справа 557). Центральний державний історичний архів України, Львів.
- Книга реєстрів тижневих прибутків і видатків міської каси за 1609–1619 рр. (Фонд 52 "Магістрат м. Львова", опис 2, т. 86 "Міські касові книги", справа 735). Центральний державний історичний архів України, Львів.
- Кос, Г. (1994). З історії забудови Вірменської дільниці у Львові. В О. Купчинський, В. Овсійчук, & А. Рудницький (Ред.), *Записки товариства імені Шевченка* (Т. 227, с. 289-295). Львів.
- Кос, Г., & Харамбура, С. (2017). Думки з приводу нової історико-архітектурної праці: Замість рецензії. Архітектура Львова. Час і стилі XIII–XXI ст. *Народознавчі зошити*, 4, 988-994.
- Крип'якевич, І. (1994). *Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження та матеріали*. Львів.
- Крипякевич, І. (1965). К вопросу о начале армянской колонии во Львове. В *Исторические связи и дружба украинского и армянского народов* (с. 122-128). Київ: Наукова думка.
- Купчинський, О., & Ружицький, Е. (Упоряд.). (1972). *Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР*. Київ: Наукова думка.
- Липка, Р. (1983). *Ансамбль вулиці Вірменської*. Львів: Каменярь.
- Осипян, А. (2012–2013). Этническая и конфессиональная идентичности в формировании городских «наций» Львова во второй половине XIV – первой половине XV вв. (на примере «армянской нации»). В А.Н. Маслов, & А.А. Кузнецов (Ред.), *Альманах по истории Средних веков и раннего Нового времени* (Вып. 3-4, с. 22-42). Нижний Новгород.
- Пештмалджян, М. (1987). *Памятники армянских поселений*. Ереван: Айастан.
- Симеон Лехаці, (1965). Описание города Львова. В *Путевые заметки*. Взято из http://www.armenianhouse.org/lekhatsi/chronicleru/notes/chapter13_18.html#15.
- Antoniewicz-Bołoz, J. (1895). Cechy świeckiej architektury Ormian polskich. In *Czas* (s. 134-157). Kraków.
- Antoniewicz-Bołoz, J. (1896). O sztuce polskich Ormian (architektura, malarstwo, ornamentyka). In *Kwartalnik Historyczny* (Т. 10, s. 729-730). Lwów.
- Barącz, S. (1856). *Żywoły sławnych Ormian w Polsce*. Lwów: Druk. Zakł. naród. im. Ossolińskich.
- Barącz, S. (1869). *Rys dziejów ormiańskich*. Tarnopol.
- Chrząszczewski, J. (2001). *Kościół ormian polskich*. Warszawa: Res Publica Multietnica.
- Decret m[ilosciw ego] krola jegomosci Stefana. Ormienie lwowscy iisdem prerogativis gaudere maią, jako concives zdawna w mieście tym z innemi p[any] m ieczany oprucz prawa, ktore osobliw e maią (XVIII). (Фонд 131 «Колекція грамот на пергаменті», Справа 585 «Decretum hoc laceratum est per Svecos stante eorum hostili incursione anno 1704» (XVIII)). Центральний державний історичний архів України, Львів.
- Kajetanowicz, D. (1930). *Katedra Ormiańska i jej otoczenie (przewodnik)*. (Wyd. 2). Lwów: Z drukarni S. Bednarskiego.
- Lechicki, Cz. (1928). *Kościół Ormiański w Polsce*. Lwów: Z drukarni «Słowa polskiego».
- Pidou, Aloizej Marya. (1876). Krótka wiadomość o obecny m stanie i postępie misji apostolskiej do Ormian w Polsce, Wołoszczyźnie i krajach sąsiednich ... In *Źródła dziejowe* (Т. 2, s. 3-96). Warszawa.
- Wolańska, I. (2010). *Katedra ormiańska we Lwowie w latach 1902–1938*. Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

References

- Aleksandrovych, V. (1996). Maliari virnenskoho pokhodzhennia u Lvovi pered serednoiu 17 st. [Painters of Armenian origin in Lviv before the middle of the 17th century]. In *Zbirnyk naukovykh prats na poshanu Yaroslava Dashkevycha z nahody yoho 70-richchia [Collection of scientific works to the honor of the 70th anniversary of Yaroslav Dashkevych's birth]* (pp. 537-554). Lviv; Kyiv; New York: Vydavnytstvo M.P. Kots [in Ukrainian].
- Antoniewicz-Bołoz, J. (1895). Cechy świeckiej architektury Ormian polskich [Features of the secular architecture of Polish Armenians]. In *Czas* (pp. 134-157). Krakow [in Polish].
- Antoniewicz-Bołoz, J. (1896). O sztuce polskich Ormian (architektura, malarstwo, ornamentyka) [About the art of Polish Armenians (architecture, painting, ornament)]. In *Kwartalnik Historyczny* (Vol. 10, pp. 729-730). Lviv [in Polish].
- Bandrivskiy, M. (2014). *Z istorii pravoslavnykh khramiv Ivivskoho seredmistia: vid "Mehali Ekklisiia" ruskykh kniaziv do tserkvy Uspinnia Presviatoi Bohorodytsi na vul. Ruskii [From the history of the Orthodox churches of Lviv's city center: from the Megali Ecclesia of the Russian princes to the Church of the Assumption of the Blessed Virgin on the Ruska street]*. Lviv: Liga-pres [in Ukrainian].
- Barącz, S. (1856). *Żywoty sławnych Ormian w Polsce [Lives of famous Armenians in Poland]*. Lviv: Druk. Zakł. naród. im. Ossolińskich [in Polish].
- Barącz, S. (1869). *Rys dziejów ormiańskich [The history of Armenia]*. Tarnopol [in Polish].
- Biriulov, Yu. (2010). *Zakharevychi: Tvortsi stolychnoho Lvova [Zakharevychi: Creators of Capital Lviv]*. Lviv: Tsentr Yevropy [in Ukrainian].
- Chrząszczewski, J. (2001). *Kościół ormian polskich [Churches of Polish Armenians]*. Warsaw: Res Publica Multietnica [in Polish].
- Dashkevych, Ya. (1969). Administratyvni, sudovi y finansovi knyhy na Ukraini v XIII–XVIII st. (Problematyka, stan i metodyka doslidzhennia) [Administrative, judicial and financial books in Ukraine in the XIII–XVIII centuries (Problems, state and methods of research)]. In *Istorychni dzhherela ta yikh vykorystannia [Historical sources and their use]* (pp. 129-171). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Dashkevich, Ia. (1983). Armiano-kipchakskii iazyk: etapy istorii [Armenian-Kipchak language: stages of history]. *Voprosy iazykoznaviia*, 1, 91-107 [in Russian].
- Dashkevych, Ya. (2005). Virnenskyi sakralnyi kompleks iz chasiv kniazhozhoho Lvova [Armenian sacral complex from the time of the princely Lviv]. In *Istoriia religii v Ukraini [History of religion in Ukraine]* (Vol. 1, pp. 202-210). Lviv: Lohos [in Ukrainian].
- Dashkevich, Ia. (2012). Armianskie kvartaly srednevekovykh gorodov Ukrainy (XIV–XVIII vv.) [Armenian quarters of the Ukrainian medieval towns (XIV–XVIII centuries)]. In *Virmeny Ukrainy: dorohamy tysiacholit [Armenians of Ukraine: the roads of the millennia]* (pp. 743-786). Lviv: Lohos [in Russian].
- Decret m[ilosciw ego] krola jegomosci Stefana. Ormienie lwowscy iisdem prerogativis gaudere maią, jako concives zdawna w mieście tym z innemi p[any] m ieszczany oprucz prawa, ktore osobliw e maią (XVIII). (Fund 131 "Collection of certificates on parchment", File 585 "Decretum hoc laceratum est per Svecos stante eorum hostili incursione anno 1704" (XVIII). Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv [in Latin].
- Hlembotska, H. (1996). Virnenski prokhody po Lvovu [Armenian passages in Lviv]. *Halytska brama*, 21-22, 4-7 [in Ukrainian].

- Kajetanowicz, D. (1930). *Katedra Ormiańska i jej otoczenie (przewodnik) [The Armenian Cathedral and its surroundings (guide)]* (2nd ed.). Lviv: Z drukarni S. Bednarskiego [in Polish].
- Kapral, M. (2003). *Natsionalni hromady Lvova XVI–XVIII st. (sotsialno-pravovi vzaiemyny) [Lviv's National communities in the XVII–XVIII centuries (social and legal relations)]*. Lviv: LNU im. I. Franka, Lvivske viddilennia Instytutu ukrainskoi arkhieohrafii ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kis, Ya. (1968). *Promyslovist Lvova u period feodalizmu (XIII–XIX st.) [Lviv's industry in the period of feudalism (XIII–XIX centuries)]*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu [in Ukrainian].
- Knyha dekretiv, sudovykh rishen, kontraktiv kupivli-prodazhu, zapovitiv ta inshykh dokumentiv za 1682–1686 rr. [Book of decrees, court decisions, sales contracts, testaments and other documents for 1682–1686] (Fund 52 "Mahistrat m. Lvova", Inventory 2, Vol. 8 "Aktovi knyhy virmenskoho sudu (Acta iudicii civilis Armenorum)", File 557). Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv [in Ukrainian].
- Knyha reiestriv tyzhnevnykh prybutkiv i vydatkiv miskoi kasy za 1609–1619 rr. [Book of registers of weekly profits and expenditures of the city treasury for the years 1609–1619.] (Fund 52 "Mahistrat m. Lvova", Inventory 2, Vol. 86 "Miski kasovi knyhy", File 735). Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv [in Ukrainian].
- Kos, H. (1994). Z istorii zabudovy Virmenskoi dilnytsi u Lvovi [From the history of building the Armenian district in Lviv]. In O. Kupchynskyi, V. Ovsichuk, & A. Rudnytskyi (Eds.), *Zapysky tovarystva imeni Shevchenka [Notes of the Society named after Shevchenko]* (Vol. 227, pp. 289–295). Lviv [in Ukrainian].
- Kos, H., & Kharambura, S. (2017). Dumky z pryvodu novoi istoryko-arkhitekturnoi pratsi: Zamist retsenzii. Arkhitektura Lvova. Chas i styli XIII–XXI st. [Thoughts on a New Historical-Architectural Work: Instead of a Review. Architecture of Lviv. Time and styles of XIII–XXI centuries]. *Narodoznavchi zoshyty*, 4, 988–994 [in Ukrainian].
- Kripiakevich, I. (1965). K voprosu o nachale armianskoi kolonii vo Lvove [To the question of the beginning of the Armenian colony in Lviv]. In *Istoricheskie svyazi i druzhba ukrainskogo i armianskogo narodov [Historical ties and friendship of the Ukrainian and Armenian peoples]* (pp. 122–128). Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
- Kryp'iakevych, I. (1994). *Lvivska Rus v pershii polovyni XVI st.: doslidzhennia ta materialy [Lviv Rus in the first half of the 16th century: research and materials]*. Lviv [in Ukrainian].
- Kupchynskyi, O., & Ruzhytskyi, E. (Comp.). (1972). *Kataloh perhamentnykh dokumentiv Tsentralnogo derzhavnogo istorychnoho arkhivu URSS [Catalog of parchment documents of the Central State Historical Archives of the USSR]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Lechicki, Cz. (1928). *Kościół Ormiański w Polsce [The Armenian Church in Poland]*. Lviv: Z drukarni "Słowa polskiego" [in Polish].
- Lypka, R. (1983). *Ansambly vulytsi Virmenskoi [Ensemble of the Armenian street]*. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Osipian, A. (2012–2013). Etnicheskaia i konfessionalnaia identichnosti v formirovanii gorodskikh "natsii" Lvova vo vtoroi polovine XIV – pervoi polovine XV vv. (na primere "armianskoi natsii") [Ethnic and confessional identities in the formation of the city "nation" of Lviv in the second half of the XIV – the first half of the XV centuries (on the example of the "Armenian nation")]. In A.N. Maslov, & A.A. Kuznetsov (Eds.), *Almanakh po istorii Srednikh vekov i rannego Novogo vremeni [Almanac on the history of the Middle Ages and early New time]* (Issue 3–4, pp. 22–42). Nizhnii Novgorod [in Russian].

- Peshthalmaldzhian, M. (1987). *Pamiatniki armianskikh poselenii [Monuments of Armenian settlements]*. Erevan: Aiastan [in Russian].
- Pidou, Aloizej Marya (1876). Krótka wiadomość o obecnym stanie i postępie misji apostolskiej do Ormian w Polsce, Wołoszczyźnie i krajach sąsiednich [A brief information about the current state and progress of the apostolic mission to the Armenians in Poland, Wallachia and neighboring countries] ... In *Źródła dziejowe* (Vol. 2, pp. 3-96) [in Polish].
- Simeon Lekhatci. (1965). Opisanie goroda Lvova [Description of the city of Lviv]. In *Putevye zametki [Travel notes]*. Retrieved from http://www.armenianhouse.org/lekhatsi/chronicle-ru/notes/chapter13_18.html#15 [in Russian].
- Vuitsyk, V. (1996). Materialy do istorii kam'ianytsi vulytsi Virmenskoï [Materials for the history of stone buildings of Virmenska street]. *Halytska brama*, 21/22, 14-16 [in Ukrainian].
- Wolańska, I. (2010). *Katedra ormiańska we Lwowie w latach 1902–1938 [The Armenian cathedral in Lviv in the years 1902–1938]*. Warsaw: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego [in Polish].

ARMENIANS OF LVIV: SOCIAL TOPOGRAPHY

Iryna Haiuk

PhD in Philosophy, Associate Professor,
ORCID: 0000-0002-1296-0872, e-mail: irinahayuk@gmail.com,
Lviv National Academy of Arts,
Lviv, Ukraine

Abstract

The purpose of the article. The article deals with the historical features of the formation and functioning of the Armenian quarters and the social topography characteristics of the Armenians of Lviv. The cultural influence of the Armenian ethnic minority on the formation of Lviv history is highlighted. The research methodology has been determined by historical analysis of sources and data synthesis, which made it possible to reveal the specific features of the historical development of the Armenian quarters in Lviv as an important part of the cultural life of Ukraine. The methods of interpretation and social topography were used to study the influence of social identity and social status, profession and relationships of different social groups on their territorial location in the city. Conclusions. Studying of the historical dynamics of the social topography of the Lviv's Armenian colony leads to the conclusion that the Armenians of Lviv usually had a prestigious place of residence throughout the existence of the Armenian colony in the city. At the same time, even in the Middle Ages many Armenians lived outside the two Armenian quarters, in particular, in the prestigious central square of the city (Rynok Square). In the nineteenth and early twentieth century Armenians of Lviv have become an integral part of Lviv residents. Thus, there is no reason to consider the Armenian quarters as an autonomous Armenian ethnic and national topos. However, representatives of the Armenian intellectual and artistic elite played a prominent role in creating Lviv's new image.

Keywords: Armenians; street; quarter; city; square; social topography; status; jurydyka

СОЦИАЛЬНАЯ ТОПОГРАФИЯ АРМЯН ЛЬВОВА

Гаюк Ирина Яковлевна

*Кандидат философских наук, доцент,
ORCID: 0000-0002-1296-0872, e-mail: irinahayuk@gmail.com,
Львовская национальная академия искусств,
Львов, Украина*

Аннотация

Цель статьи. Рассмотреть историческую специфику формирования и функционирования армянских кварталов и характерные черты социальной топографии армян Львова. Исследуется культурное влияние армянского этнонационального меньшинства на формирование исторического образа Львова. Основным методологическим принципом исследования стал метод исторического анализа источников и синтез их данных, который дал возможность раскрыть специфику исторического развития армянских кварталов Львова как важной части культуры Украины. Методы интерпретации и социальной топографии использованы для изучения влияния социальной идентичности и социального статуса, профессии и взаимоотношений различных социальных групп на их территориальное размещение в городе. Выводы. Изучение исторической динамики социотопографии армянской колонии Львова позволяет сделать вывод, что армяне Львова, как правило, проживали в престижных местах на протяжении всего существования армянской колонии города. В то же время множество армян даже в период средневековья проживали за пределами обоих армянских кварталов, в частности, на престижной центральной площади города (пл. Рынок). В XIX – нач. XX в. армяне Львова стали органичной интегрированной частью львовских жителей, поэтому говорить о функционировании армянских кварталов как автономном армянском этнонациональном топосе оснований нет. Однако представители армянской интеллектуальной элиты сыграли значительную роль в создании нового образа Львова.

Ключевые слова: армяне; улица; квартал; город; площадь; социотопография; статус; юридика